

ผลการส่งเสริมศักยภาพทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชา
การศึกษาปฐมวัยชั้นปี 3 ด้วยกระบวนการกลุ่ม
**Results of promoting learning potential of third year Early Childhood
Education students by group process**

ณัฐทิยาภรณ์ การะเกตุ¹ และ ขจิตพรรณ ทองคำ²

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี^{1,2}

Natthiyaporn Karaket¹ and Kajitpan Thongkam²

Thepsatri Rajabhat University^{1,2}, Thailand

E-mail: natthiyaporn.k@lawasri.tru.ac.th¹ and kajitpan_t@lawasri.tru.ac.th²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักศึกษาในรายวิชาการจัดกิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยที่เรียนรายวิชาการจัดกิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 50 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม เครื่องมือวิจัยที่ใช้ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม และแบบสอบถามความพึงพอใจการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า ผลการเรียนของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการการสอนในรูปแบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม มีผลการเรียนระดับดีเยี่ยม ร้อยละ 24.00 ระดับดีมาก ร้อยละ 34.00 และระดับดี ร้อยละ 42.00 และด้านความพึงพอใจของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการการสอนในรูปแบบร่วมมือ ด้วยกระบวนการกลุ่ม แบ่งออกเป็นรายด้านดังนี้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.66$, $SD=0.55$ ด้านบรรยากาศการเรียนการสอนทำให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นในการเรียน มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.64$, $SD=0.59$ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.56$, $SD=0.64$ และด้านเนื้อหาทำให้จดจำเนื้อหาได้และสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.52$, $SD=0.57$ มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\mu = 4.60$, $SD=0.59$

* วันที่รับบทความ : 8 พฤศจิกายน 2567; วันแก้ไขบทความ 12 พฤศจิกายน 2567; วันตอบรับบทความ : 14 พฤศจิกายน 2567

คำสำคัญ: การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน; การเรียนรู้แบบร่วมมือ; กระบวนการกลุ่ม

Abstract

This research is experimental. The objectives are: 1) study the academic achievement of students in organizing science and mathematics activities for early childhood children using the group process and 2) study the satisfaction of students with teaching and learning using the group process. The sample group used in the research is 50 students in the Early Childhood Education Program who study organizing science and mathematics activities for early childhood children in the first semester of the academic year 2023. They were obtained by cluster random sampling using the classroom as the sampling unit. The instruments used are the cooperative learning activity plan using the group process and the satisfaction questionnaire on teaching and learning using the group process. The statistics used for data analysis are the mean and standard deviation.

The results of the study found that the Academic results of students who received cooperative teaching with a group process Academic results were excellent at 24.00 percent, very good at 34.00 percent, and good at 42.00 percent in terms of student satisfaction the teaching was managed in a cooperative format with the group process divided into areas as follows: In terms of organizing learning activities it promotes collaboration at the highest level with the population mean $\mu = 4.66$, $SD=0.55$ in terms of teaching and learning atmosphere students are enthusiastic about learning with the population mean $\mu = 4.64$, $SD=0.59$ in terms of benefits received, there was the population mean $\mu = 4.56$, $SD=0.64$ and in terms of content, making it possible to remember content and be able to search for knowledge on your own, there was the population mean $\mu = 4.52$, $SD=0.57$ with the population mean for all aspects $\mu = 4.60$, $SD = 0.59$

Keyword: Teamwork Skills; Cooperative Learning; Academic Achievement

บทนำ

ปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) การที่บุคคลจะดำรงตนอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน บุคคลจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ วิทยาการที่ก้าวหน้าเป็นปัจจัยเกื้อกูลการดำเนินชีวิต สมาชิกของสังคมที่ใฝ่ความก้าวหน้าจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในรูปแบบต่างๆ เพราะเทคโนโลยีสมัยใหม่กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะเกื้อหนุนกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ปัจจุบันนี้เป็นยุคของการผสมผสานระหว่างสังคมของการเรียนรู้และเทคโนโลยีควบคู่กันไป การศึกษาจึงเป็นกระบวนการในการเสริมสร้างบุคคลให้มีคุณลักษณะพึงประสงค์ โดยเป้าหมายสำคัญคือพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน ถ้าผู้สอนใช้กิจกรรมการสอนที่ดีและเหมาะสมกับผู้เรียนย่อมส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและบรรลุเป้าหมายทางการพัฒนาผู้เรียน (ลักษณสุภา บังบางพลู, 2554: 1)

วิธีการสอนในปัจจุบันนั้น มุ่งเน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียนโดยเปิดโอกาสให้เลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจ ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาความสามารถในการแสวงหาความรู้ และการนำความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ รวมทั้งปลูกฝังความมีคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ วิธีการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเกิดทักษะต่าง ๆ การเรียนรู้มีหลายวิธี เช่น การสอนแบบบรรยาย การสอนทักษะปฏิบัติ การสอนอภิปราย การสอนสัมมนา และการสอนโดยให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2549: 114–118) วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนมิได้มาจากอาจารย์ผู้สอนแต่ผู้เดียว แต่นักศึกษาสามารถเรียนรู้จากเพื่อนด้วยกันได้ เพราะเพื่อนอาจประสบปัญหาในการเรียนคล้าย ๆ กัน เมื่อคนหนึ่งได้เรียนรู้จนเริ่มมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชา ก็สามารถช่วยเหลือเพื่อนคนอื่น ๆ ได้ และการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อนภายในกลุ่มสามารถช่วยพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน ทักษะที่สำคัญก็คือการแสวงหาความรู้ได้จากหลายแหล่งความรู้ โดยเฉพาะความรู้จากเพื่อนในกลุ่ม เป็นแนวทางที่จะทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิภาพ (ปิยะมาศ ขาติมนตรี, 2550; ดวงเดือน เทพนวล, 2556) การจัดการเรียนการสอนจะต้องมุ่งให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้ความคิด และการแก้ไขปัญหาจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญา สร้างสังคมที่มีการร่วมมือ การให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้เกิด จากการให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนอย่างตื่นตัว นอกจากนี้ ปัจจัยการพัฒนาทางด้านสติปัญญา และความคิดคือ การที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และจะต้องมีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องจะทำให้ระดับความคิดและปัญญาพัฒนาขึ้น การเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ดี คือการเรียนแบบร่วมมือ ซึ่งสอดคล้องกับ Slavin (1990 : 3) ที่กล่าวไว้ว่า กิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มๆ ละ 4-5 คน ผู้เรียนในกลุ่มมีระดับผลการเรียนต่างกัน การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนจึงมีความสนใจแนวทางที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ประสบความสำเร็จ คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นวิธีการเรียนที่ผู้เรียนได้รับความรู้จากการลงมือร่วมกันลงมือปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบช่วยเหลือกัน โดยกระบวนการทำงานร่วมกัน ทำให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะพึ่งพากัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการเรียนแบบกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยกระบวนการกลุ่ม โดยมุ่งหวังให้นักศึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่ดี สามารถนำความรู้ไปอธิบายแลกเปลี่ยนและช่วยเพื่อนที่มีผลการเรียนต่ำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น

รายวิชาสื่อและของเล่นสำหรับเด็กปฐมวัย เป็นชุดวิชาเฉพาะด้านของหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต พุทธศักราช 2562 (หลักสูตร 4 ปี) ของนักศึกษาชั้นปี 2 สาขาวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ด้าน สารด้านการถ่ายโยง ด้านความสามารถและคุณลักษณะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยกำหนดไว้ 3 ลักษณะคือ กิจกรรมด้านทฤษฎี กิจกรรมด้านการปฏิบัติ และกิจกรรมด้านการศึกษด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กระบวนการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ คิดเป็น คิดสร้างสรรค์ และเรียนรู้วิธีการปรับตัวเอง การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ควรเริ่มตั้งแต่การวางรากฐานพัฒนาชีวิตทั้งในครอบครัวและชุมชน เพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กให้เข้มแข็ง

การจัดการศึกษาศึกษาปฐมวัยจึงเป็นการจัดการศึกษาที่เป็นฐานรากที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ และมีความสำคัญต่อประเทศชาติมาก เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับแรกเพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กไทยให้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติและมีความรับผิดชอบต่องานของตนเอง มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม-จิตใจ และสติปัญญา (กระทรวงศึกษาธิการ 2546) ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่ระบุให้มีการจัดการศึกษาศึกษาปฐมวัยและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542)

สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยสร้างรากฐานที่เป็นรูปธรรมขึ้นในความคิดของเด็กปฐมวัย การเรียนรู้เพียงผ่านการฟังอย่างเดียว ผู้เรียนจะต้องจินตนาการตามไปด้วย สิ่งที่ยากซับซ้อน ผู้เรียนนั้นไม่สามารถทำได้ทุกคน การใช้สื่อและของเล่นจะช่วยทำให้เด็กปฐมวัยมีความเข้าใจและสร้างรูปธรรมขึ้นในใจได้ สื่อการสอนนั้นจะช่วยดึงดูดความสนใจของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี เพราะเด็กปฐมวัยต้องเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า โดยผ่านการเคลื่อนไหว หยิบ จับ สัมผัส แทนการฟังเพียงอย่างเดียว สื่อการสอนเป็นรากฐานในการพัฒนาการเรียนรู้และทำให้จดจำได้อย่างถาวร ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์เดิมเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ได้ สื่อสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความคิด ความคิดสร้างสรรค์ และต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันกับสิ่งต่าง ๆ เพิ่มทักษะในการอ่าน การเขียน ความเข้าใจคำใหม่ ๆ ได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ สื่อยังเป็นตัวช่วยให้เด็กอ่านได้ เห็นภาพ จากการหยิบจับ สัมผัส จากสื่อการสอนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อการสอนมีหลายประเภท แต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะ ดังนั้นครูปฐมวัยจำเป็นต้องมีทักษะในการสร้างสรรค์สื่อ การเลือกสื่อ ความปลอดภัย ความคงทน ประหยัดและใช้งานได้นาน และสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย สื่อระดับการศึกษาศึกษาปฐมวัยตามระดับการพัฒนาของเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) ด้านร่างกาย ผักประเภทสัมผัสทั้งห้า 2) ด้านจิตใจ อารมณ์ ความพร้อมด้านดนตรี และการเคลื่อนไหวตามจังหวะ ด้านศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ 3) ด้านสังคม พัฒนาความพร้อมด้านการเข้าสังคมกับเพื่อนและบุคคลรอบตัว 4) ด้านสติปัญญา พัฒนาความพร้อมด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ด้านภาษาของเด็กปฐมวัยแบ่งตามคุณลักษณะ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) สื่อการสอนประเภทวัสดุ 2) สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ 3) สื่อการสอนประเภทวิธีการ สื่อสำหรับประกอบการจัดกิจกรรมของครูปฐมวัยจึงหมายถึงสื่อสำหรับจัดกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรมหลัก ตามหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 1) กิจกรรมเสริมทักษะประสบการณ์ 2) กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ 3) กิจกรรมกลางแจ้ง 4) กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ 5) กิจกรรมเกมการศึกษา และ 6) กิจกรรมเสรี (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2553)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักศึกษารายวิชาการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้กระบวนการกลุ่ม
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม

ระเบียบวิธีวิจัย

จากการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาทักษะของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3 ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการกลุ่มในรายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย มีระเบียบและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง ผลการส่งเสริมศักยภาพทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปี 3 ด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยสังกัด คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ซึ่งกำลังศึกษารายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ประจำภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 50 คน

2.2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปี 3 สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี กำลังศึกษารายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ประจำภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ได้มาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย 3 ประเภท คือ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ รายวิชาการ จัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย 2) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย แบบอัตนัย จำนวน 30 ข้อ และปรนัยจำนวน 5 ข้อ รวม 40 คะแนน และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนด้วย กระบวนการกลุ่ม

3.1 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

3.1.1 ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

3.1.2 ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

3.1.3 ศึกษารูปแบบการประเมินทักษะกระบวนการทำงานเป็นทีม แบบ Rubric Scoring 5 ระดับ โดยแบ่งการประเมินด้านพฤติกรรมออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมาย 2) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) ด้านการตระหนักในหน้าที่ของตนเอง 4) ด้านการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานเป็นทีม และ 5) ด้านการปรึกษาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3.1.4 ศึกษาแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านผู้สอน 2) ด้านกิจกรรมการเรียน และ 3) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บข้อมูล แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการ จัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย แบบอัตนัย จำนวน 30 ข้อ และปรนัย จำนวน 5 ข้อ รวม 40 คะแนน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. การเก็บข้อมูลแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านผู้สอน 2) ด้านกิจกรรมการเรียน และ 3) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ

3. รูปแบบการประเมินทักษะกระบวนการทำงานเป็นทีม แบบ Rubric Scoring 5 ระดับ โดยแบ่งการประเมินด้านพฤติกรรมออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมาย 2) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) ด้านการตระหนักในหน้าที่ของตนเอง 4) ด้านการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานเป็นทีม และ 5) ด้านการปรึกษาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

4. ปฐมนิเทศน์ศึกษาโดยการชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ 2) ผู้สอนดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่สร้างขึ้นมามีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เวลาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งสิ้น 8 สัปดาห์ 3) ระหว่างการเรียนการสอนผู้วิจัยทำการประเมินทักษะการทำงานเป็นทีมของนักศึกษา โดยการประเมิน ทุก 2 สัปดาห์ 4) เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักศึกษาทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจและประเมินทักษะการทำงานเป็นทีม 5) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

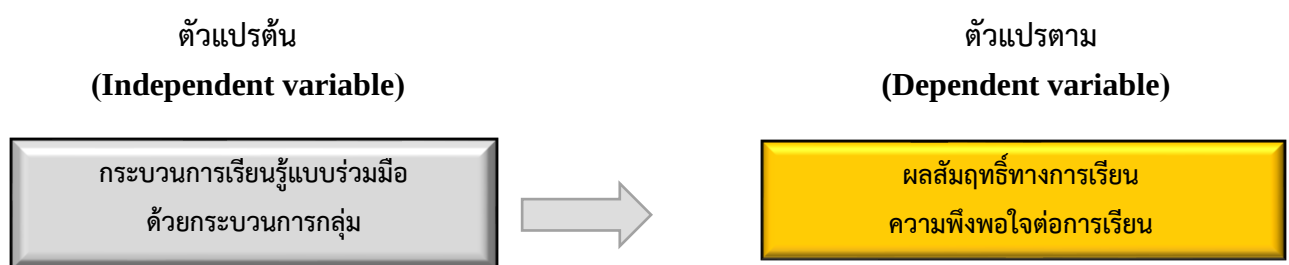
การวิเคราะห์ข้อมูลมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินทักษะกระบวนการทำงานเป็นทีม แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ ของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3

2. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแบบประเมินกระบวนการทำงานเป็นทีม ของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือก่อนและหลังเรียน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวความคิดได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2549) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนแบบกลุ่มร่วมมือ (Slavin, 1990) และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2554) โดยผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวความคิดการวิจัย คือ ตัวแปรต้น คือ การเรียนในรายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม และตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจในการเรียนของนักศึกษาดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือหลังเรียน

ตารางที่ 1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

ช่วงคะแนน	85-100	80-84	75-79	70-74	65-96	60-64	55-59	54-0
ผลการเรียน	12	17	21	-	-	-	-	-
คิดเป็นร้อยละ	24.00	34.00	42.00	-	-	-	-	-

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการเรียนของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการการสอนในรูปแบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม พบว่า ผลการเรียนระดับดีเยี่ยมคิดเป็นร้อยละ 24.00 อยู่ในระดับดีมาก คิดเป็นร้อยละ 34.00 และระดับดี คิดเป็นร้อยละ 42.00

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์กระบวนการทำงานเป็นทีมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3

หัวข้อประเมิน	ก่อนเรียน		หลังเรียน	
	μ	SD	μ	SD
1) ด้านการร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมาย	16.00	4.57	30.00	8.57
2) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	16.00	4.57	28.00	8.00
3) ด้านการตระหนักในหน้าที่ของตนเอง	11.00	3.14	30.00	8.57
4) ด้านการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานเป็นทีม	8.00	22.29	28.00	8.00
5) ด้านการปรึกษาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน	13.00	3.71	29.00	8.29
ค่าเฉลี่ย	12.80	3.66	29.00	8.29

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ทักษะกระบวนการทำงานเป็นทีมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนโดยมีคะแนนเฉลี่ย ดังนี้ ด้านการร่วมกันวางแผนและกำหนดเป้าหมาย ด้านการตระหนักในหน้าที่ของตนเอง มีค่าเฉลี่ย $\mu = 30.00$, $SD = 8.57$ ด้านการปรึกษาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีค่าเฉลี่ย $\mu = 29.00$, $SD = 8.29$ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ ด้านการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานเป็นทีม มีค่าเฉลี่ย $\mu = 28.00$, $SD = 8.00$ มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\mu = 29.00$, $SD = 8.29$

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจในการเรียนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัยชั้นปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือ

ความพึงพอใจในการเรียน	μ	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านเนื้อหา	4.52	0.57	มากที่สุด
ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.66	0.55	มากที่สุด
ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน	4.64	0.59	มากที่สุด
ด้านประโยชน์ที่ได้รับ	4.56	0.64	มากที่สุด
รวม	4.60	0.59	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักศึกษาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.66$, $SD=0.55$ ด้านบรรยากาศการเรียนการสอนทำให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นในการเรียน มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.64$, $SD=0.59$ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.56$, $SD=0.64$ และด้านเนื้อหาทำให้จดจำเนื้อหาได้และสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.52$, $SD=0.57$ มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\mu = 4.60$, $SD=0.59$

อภิปรายผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการทำการศึกษาวิจัยในการจัดการเรียนรู้รูปแบบร่วมมือของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ด้วยกระบวนการกลุ่ม ดังนี้ มีผลการเรียนระดับดีเยี่ยม ร้อยละ 24.00 ระดับ ดีมาก ร้อยละ 34.00 และระดับดี ร้อยละ 42.00 ผลด้านความพึงพอใจของนักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบร่วมมือ ด้วยกระบวนการกลุ่ม พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ส่งเสริมการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.66$, $SD=0.55$ ด้านบรรยากาศการเรียนการสอนทำให้นักศึกษามีความกระตือรือร้นในการเรียน มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.64$, $SD=0.59$ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.56$, $SD=0.64$ และด้านเนื้อหาทำให้จดจำเนื้อหาได้และสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย $\mu = 4.52$, $SD=0.57$ มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน $\mu = 4.60$, $SD=0.59$ สืบเนื่องมาจากการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและสามารถยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้นักศึกษาเกิดทักษะการคิดที่สูงขึ้น สามารถแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนขึ้นได้ในเวลาที่มืออยู่จากัดได้ จึงทำ

ให้นักศึกษาสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจได้ด้วยตนเอง ส่งผลให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย สามารถจดจำเนื้อหาได้นาน นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางความคิดที่สูงขึ้นเพื่อช่วยให้สามารถตัดสินใจได้โดยใช้เหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรภัทร สินดี (2557) ศึกษา ผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเชิงวิธีการที่เน้นกระบวนการกลุ่มที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการเชิงวิธีการที่เน้นกระบวนการกลุ่ม สูงกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 70 โดยมีคะแนนเฉลี่ย 22.18 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 73.93 สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิภาพร ศรีสุภาพ (2550) ศึกษา การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.31/83.40 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ มีค่าดัชนีประสิทธิผลในการเรียนรู้เท่ากับ 0.6145 หมายความว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 61.45

2) ความพึงพอใจต่อการเรียนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม ในรายวิชาการจัดกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่ามากที่สุดคือ ด้านบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน รองลงมาคือด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ และด้านเนื้อหา ตามลำดับ สืบเนื่องมาจากผู้วิจัยได้สร้างบรรยากาศและการจัดการเรียนการสอนที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายตามแผนการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ด้วยกระบวนการกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาทำกิจกรรมได้อย่างอิสระ มีความกระตือรือร้น ความสนใจในการเรียนให้ความร่วมมือในการเรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนนั้นประสบผลสำเร็จ ส่งผลให้นักศึกษาร่างองค์ความรู้และความเข้าใจได้ด้วยตนเอง ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย และจดจำเนื้อหาได้นาน นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางความคิดที่สูงขึ้นเพื่อช่วยให้สามารถตัดสินใจได้โดยใช้เหตุผล พบว่าร้อยละ 100 มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิตา ทาระเนตร์, รักพร ดอกจันทร์ และอภิสิทธิ์ ภคพงศ์พันธุ์ (2560) ที่ศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่ม ร้อยละ 100 ของนักเรียนทั้งหมด มีความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่ม ด้านบรรยากาศของการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากขึ้นไป และสอดคล้องกับ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล (2557) ที่ศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในนักศึกษามีความพึงพอใจต่อการใช้เทคนิคการสอนแบบแบ่งกลุ่มย่อยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในรายวิชาทัศนศิลป์ 1 อยู่ในระดับสูงที่ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.61

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มในทุกรายวิชา เพื่อใช้ในการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาให้มีความสามารถในการเรียนแบบกระบวนการกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็นในเชิงวิชาการ

2. ควรศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน ตลอดจนเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม และเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ตลอดจนฝึกกระบวนการคิด และการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม เป็นรูปแบบการสอนรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถในการศึกษาค้นคว้า การนำเสนอเนื้อหา และการแสดงออกทางความคิดเห็น ได้อย่างอิสระ และเหมาะสมกับนักศึกษาครู

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่ม ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้การวางแผน การศึกษาค้นคว้าเนื้อหา การแบ่งงาน การนำเสนอ ด้วยกระบวนการกลุ่ม และเพื่อนำไปใช้การทำงาน การสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง และเพื่อนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการศึกษาค้นคว้า หรือแสดงความคิดเห็นของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้สูงสุด

2. ผู้สอนควรสนับสนุนให้ผู้เรียนวิเคราะห์เนื้อหาการเรียนและการนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- ชนิดา ทาระเนตร์, รักพร ดอกจันทร์ และ อภิสิทธิ์ ภคพงศ์พันธุ์. (2560). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่องความน่าจะเป็น โดยการจัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการกลุ่มสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสา จังหวัดน่าน. ประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติและนานาชาติ 2560 มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- ทิตนา แคมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ทิตนา แคมมณี. (2550). *กลุ่มสัมพันธ์เพื่อการทำงานทีมและการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- นิภาพร ศรีสุภาพ. (2550). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่อง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. การค้นคว้าอิสระ กศ.ม.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*
- นพเกล้า ศรีมาตย์กุล. (2557). *ผลของการใช้เทคนิคการสอนแบบแบ่งกลุ่มย่อยที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักศึกษาในรายวิชา DES111 ทศนศิลป์ 1 สาขาดิจิทัลอาร์ตส์ คณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.*
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2545). *แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์.*
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2549). *การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.*
- ปิยะมาศ ขาติมนตรี. (2550). *การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มแบบร่วมมือ โดยใช้สวนพฤกษศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.*
- พรภัทร สินดี. (2557). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเชิงวิธีการที่เน้นกระบวนการกลุ่มที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และพฤติกรรมการทำงานกลุ่มเรื่องลำดับและอนุกรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2554). *เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.*
- ลักษณะสุภา บังบางพลู. (2554). *ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้รายวิชาการประมวลผลการวิจัยทางธุรกิจด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดการเรียนการสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.*

- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2552). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. (2566). “กระบวนการกลุ่ม”. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2566. แหล่งที่มา: <http://www.agro.ku.ac.th>.
- สุริยะ หาญพิชัย. (2561). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยกระบวนการกลุ่มในรายวิชาการกลยุทธ์การวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงบูรณาการ. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 9 (1), 15-26.
- อำนวย เดชชัยศรี และคณะ. (2539). *กระบวนการกลุ่ม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา.
- Slavin, R.E. (1990). *Cooperative Learning: Research and Practice*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.